

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Observații referitoare la încheierea păcii și stabilirea hotarului dintre Moldova și Imperiul Otoman (1486)

TAHSIN GEMİL

Este un adevăr axiomatic faptul că sursele istorice de proveniență turcă au o însemnătate primordială pentru corecta descifrare, în detaliu și în ansamblu, a evoluției raporturilor româno-otomane. Progresele remarcabile obținute, mai ales în ultima vreme, în cunoașterea acestei probleme complexe se datoresc tocmai deschiderii căilor de acces la izvoarele documentare de asemenea sorginte. În acest sens se cuvine să relevăm în primul rând contribuțiile reputaților specialiști Mihail Guboglu și Mustafa A. Mehmed, cărora le datorăm nu numai elucidarea temeinică a numeroase aspecte ale relațiilor româno-otomane, ci și introducerea în circuitul nostru științific a unui mare număr de cronici și documente turcești importante pentru istoria României¹.

Ne propunem aici să stăruim asupra unui document publicat, în traducere românească, în această prețioasă serie de „Izvoare orientale privind istoria României”², dată fiir d însemnătatea lui cu totul aparte pentru deslușirea cadrului

¹ Mihail Guboglu și Mustafa A. Mehmed, *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, vol. I—III, Editura Academiei R. S. România, București, 1966—1980 (vol. II — ed. M. Guboglu, vol. III — ed. M. A. Mehmed); Mustafa A. Mehmed, *Documente turcești privind istoria României, 1455—1774*. Editura Academiei R. S. România, București, 1976; Mihail Guboglu, *Crestomație turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale și centrale (1263—1683)*, București, 1978.

² Mustafa A. Mehmed, *Documente turcești...*, p. 10—11.

politico-juridic în care s-au desfășurat relațiile dintre Moldova și Poarta otomană în faza lor de început.

Este vorba de raportul original al cadiului de Aidos, Mustafa, adresat Porții, în legătură cu misiunea sa oficială privind stabilirea, la fața locului, a hotarelor dintre Moldova și orașele-cetăți Chilia și Cetatea Albă, căzute în stăpînirea otomană în 1484. Pînă în prezent, acest raport este *cel mai vechi document original de arhivă* care atestă în mod indubitabil existența așa-numitelor „capitulații“ (*ahd-name*) date domnilor Moldovei de sultanii otomani. Totodată, el este primul document original cunoscut care conține referiri concrete la hotarul moldo-otoman.

Documentul nu are dată. Editorul l-a plasat, desigur cu rezerve, în perioada domniei lui Ștefan cel Tânăr (1517—1527), deoarece este menționată în el numele Ștefan (*Iștefan*) al domnului de atunci al Moldovei. Recent au fost avansate însă două supoziții noi de identificare a acestui domn al Moldovei: cu Ștefan cel Mare (1457—1504)³ și, respectiv, cu Ștefan Lăcustă (1538—1540)⁴. Este bine știut faptul că în cazul surselor istorice nedatate, mai ales al celor publicate în cadrul unui corpus, soluțiile privind plasarea lor în timp prezintă, în mod inerent, coeficiente de probabilitate, care sînt cu atît mai mari, cu cît izvoarele respective sînt mai izolate și mai vechi. Astfel de caracteristici poartă și documentul pe care îl avem în vedere.

După forma și conținutul său, acest document aparține, fără îndoială, perioadei de pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Numele *Iștefan*, sub care este desemnat în el domnul în exercițiu al Moldovei, poate fi raportat așadar la: Ștefan cel Mare (1457—1504), Ștefan cel Tânăr (1517—1527), Ștefan Lăcustă (1538—1540), Ștefan Rareș (1551—1552), Ștefan Tomșa (1563—1564) sau Ștefan Răzvan (1595). Semnatarul raportului precizează însă faptul că, pentru a stabili cu exactitate hotarele Cetății Albe și Chiliei, potrivit obiceiului otoman, a făcut apel la localnicii vîrstnici, cunoscători ai problemei. Aceștia au indicat limitele teritoriale vechi ale celor două orașe-cetăți; dar, în cazul Chiliei — se arată în raport — „ghiaurii din Moldova“ au precizat atît hotarul din vremea „cînd o ținea Ungaria“, cît și pe cel din timpul „cînd o stăpînea Țara Românească“. Curn condominiumul ungaro-muntean asupra Chiliei s-a exercitat între 1448 și 1465, este logic să admitem faptul că acest document a fost elaborat nu mai tîrziu de epoca lui Ștefan cel Mare. Un alt argument în sprijinul acestei supoziții îl reprezintă limba arhaică și stilul deosebit de simplu în care a fost redactat documentul. De asemenea, o mare parte din toponimele și hidronimele menționate în document (*Kızıl Bulak, Kara Bulak, Don (Ten) suyu, Oglan Geçidi, Kutlu Buga* ș.a.) sînt

³ Vezi Nicoară Beldiceanu, Jean-Louis Bacqué-Grammont ș.a., *Recherches sur les Ottomans et la Moldavie ponto-danubienne entre 1484 et 1520*, „Bulletin of the School of Oriental and African Studies“, University of London, vol. XLV, part. 1, 1982, p. 53. Autorii se mulțumesc doar cu observația: „Etant donné l'absence de tout élément permettant de dater précisément ce document, on peut aussi supposer que l'Istefan qui s'y trouve mentionné n'est pas Ștefan le Jeune, mais Ștefan le Grand (1457—1504)“.

⁴ Sergiu Iosipescu, *Drumuri comerciale în Europa centrală și sud-estică și înseamnărea lor politică (secolele XIV—XVI)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»“, Iași, XIX, 1982, p. 282, presupune că semnatarul raportului în discuție, cadiul Mustafa, ar fi același cu „cineva cu numele de Mustafa“ dintr-un document din 15—24 septembrie 1538 (vezi Mustafa A. Mehmed, *Documente turcești...*, p. 30), fără a observa însă faptul că între cele două personaje omonime există o diferență clară de rang social. Diplomatica otomană era extrem de riguroasă în privința sublinierii demnităților; numele unui cadiu nu era, în nici un caz, expedit atît de simplu, mai ales într-o scrisoare de protest a sultanului, adresată regelui Poloniei, cum este acest document din 1538, invocat ca argument.

de origine nord-turcă (dialectul tătar), ceea ce ilustrează faptul că amintirea stăpînirii Hoardei de Aur în acea regiune era încă destul de vie.

Documentul se integrează perfect în contextul evoluției raporturilor moldo-otomane din perioada imediat următoare anului 1484, fiind chiar acel element important a cărui lipsă se simțea atunci cînd se încerca reconstituirea structurii acestor relații. El exprimă limpede noua orientare politică a Moldovei față de Poarta otomană. Datorită ineficienței dovedite a alianțelor sale europene și a slăbiciunii manifeste a sprijinului intern al întregii boierimi, începînd cu anul 1486, Ștefan cel Mare a fost nevoit să-și reconsidere substanțial atitudinea față de sultan⁵.

Mărturisirea semnatarului acestui raport că a primit sprijin binevoitor din partea domnului Moldovei în îndeplinirea misiunii sale de stabilire a hotarelor Chiliei și Cetății Albe, reprezintă un indiciu clar al faptului că Ștefan cel Mare renunșase la proiectele sale vizînd redobîndirea celor două orașe-cetăți. Schimbarea de conținut în obiectivele politice ale lui Ștefan cel Mare a intervenit în contextul începerii și desfășurării negocierilor de pace ungaro-otomane și polono-otomane, determinate în principal de agravarea vechii rivalități ungaro-polone, pe de o parte, iar pe de alta de rezbucnirea conflictului otomano-mameluc. Lipsită de susținerea celor două puteri europene, Moldova a trebuit să-și reglementeze raporturile cu Poarta. La rîndul ei, aceasta dorea rezolvarea „problemei moldo-vene” pentru a avea mină liberă în Orient⁶.

Actul de delimitare a frontierei moldo-otomane presupune, într-adevăr, *ipso facto* încheierea unui tratat de pace între cele două părți⁷. În ultima vreme, această problemă a păcii moldo-otomane a fost abordată cu insistență de către Ștefan S. Gorovei⁸. Reluînd și dezvoltînd unele constatări ale lui N. Beldiceanu în această privință⁹, Șt. S. Gorovei susține că „știrea atît de exactă despre încheierea păcii moldo-otomane din 891 H (1486 — n.n.s.) nu a fost luată în considerație de cei ce s-au ocupat de aceste evenimente. E drept însă, că relatarea trunchiată a evenimentelor din anul 891 H a putut contribui la crearea impresiei că solia moldovenească nu e datată și că ea trebuie pusă în legătură cu plecarea lui Davud pașa în Arabia. Editarea și a celorlalte pasaje din cuprinsul anului 891 H. de către Mihail Guboglu (*Crestomație turcă...*, p. 273—274) nu mai lasă loc pentru nici un fel de îndoială; după solia moldovenească și plecarea lui Davud pașa se menționează sosirea lui Bayezid II la Adrianopol în luna Șevval 891 H. (30 septembrie — 28 octombrie 1486), apoi sosirea unui sol ungar, numit Iahșoglu, la mijlocul lunii Șevval (10—19 octombrie 1486)”¹⁰. După o amănunțită

⁵ Vezi ultimele studii de sinteză ale celor mai avizați cercetători ai epocii lui Ștefan cel Mare: Leon Șimanschi, *Politica internă a lui Ștefan cel Mare*, în „Revista de istorie”, nr. 5—6, 1982, p. 585—606; Șerban Papacostea, *Relațiile internaționale ale Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare*, în „Revista de istorie”, nr. 5—6, 1982, p. 607—638.

⁶ Cronicarul turc contemporan Kemal Pașa-zade (m. 6 aprilie 1535) a exprimat plastic motivația opțiunii politice otomane în raport cu Moldova și statul mameluc: „Doi pepeni nu pot fi ținuți într-o mină, (așa cum nici) doi dușmani nu pot fi nimicîți în același timp” (Apud Selâhattin Tansel, *Sultan II Bâyezid' in siyasi hayati* (Viața politică a sultanului Bayezid al II-lea), Istanbul, 1966, p. 105, n. 74).

⁷ N. Beldiceanu, J. L. Bacqué-Grammont ș.a., *op. cit.*, p. 52.

⁸ Ștefan S. Gorovei, *Autour de la paix moldo-turque de 1489*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 3, 1974, p. 535—544; idem, *Moldova în „Casa păcii”*. Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații moldo-otomane, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol””, Iași, XVII, 1980, p. 643—645; idem, *Pacea moldo-otomană din 1486. Observații pe marginea unor texte*, în „Revista de istorie”, nr. 7, 1982, p. 807—821.

⁹ Vezi Nicoară Beldiceanu, *La Moldavie à la fin du XV-e siècle et au début du XVI-e siècle*, în „Revue des Etudes Islamiques”, 2, 1969, p. 244—245.

¹⁰ Ștefan S. Gorovei, *Pacea moldo-otomană...*, p. 809—810.

analiză a textelor din vechile cronici otomane, în coroborare cu alte surse, Șt. S. Gorovei ajunge la concluzia lui N. Beldiceanu¹¹ că pacea moldo-otomană s-a încheiat „în toamna anului 1486”¹². Ciudat este însă faptul că un cercetător de talia lui N. Beldiceanu a asociat în timp solia la Poartă a Moldovei cu cea a Ungariei și cu plecarea sultanului la Edirne. Chiar în variantele *Cronicilor anonime* avute în vedere de către N. Beldiceanu și Șt. S. Gorovei se distinge diferența cronologică netă dintre sosirea la Istanbul a celor două solii; prima, cea a Moldovei, fiind raportată la plecarea marelui vizir Davud pașa în expediția orientală, iar cea de-a doua, a Ungariei, fiind pusă în legătură cu reîntoarcerea din campanie a lui Davud pașa și cu plecarea sultanului la Edirne¹³. Confuzia provine de la plasarea, în aceste surse, a celor trei evenimente în același an 891 H (1486). Dar, un alt manuscris vechi turco-osman, pe care îl considerăm tot o variantă a *Cronicilor anonime*, conține o relatare mai clară în această privință: „În 891 (1486), cînd s-a raportat la Poarta împărătească despre faptul că Hersek-oğlu Ahmed pașa a fost luat prizonier (de mameluci — n.n.) oceanul furiei lor (al sultanului — n.n.) fiind cuprins de valuri, i-au dat marelui vizir Davud pașa misiune la hotarul arabesc. El, la rîndul său, a pornit (în acea parte) cu patru mii ieniceri și cu cîteva unități (*bölük*) dintre robii Porții (*kapukulları*) și cu oștile Anatoliei și Rumeliei. În anul 892 (1487), cînd și-a fixat corturile în partea cealaltă a văii Uçkapu, sub Ala Dag (Muntele Înalt), lîngă cetatea Kodja, a fost instigat de Dülkadîr-oğlu să înlătore mai întîi tulburarea (produsă) de Turgud-oğlu, succesorul (*cânîşin*) beifului de Karaman, Kasım. De aceea, regiunea muntoasă (*kukhistan*) Varsak a fost înconjurată din trei părți, iar cînd fu strîmtozat, Turgud-oğlu a fugit la Alep, schîmbîndu-și înfățișarea. Atunci, beii de Varsak s-au supus; Davud pașa i-a îmbrăcat pe toți cu caftane și a trimis pe fiecare la locul său. De asemenea, trecînd anotimpul expediției, (Davud pașa) s-a înapoiat la Prag (Istanbul — n.n.); la Akşehir a dat învoire oastei și în nahiaua Vize a fost onorat cu sărutarea picioarelor şahinşahului (Bayezid al II-lea — n.n.).

În vremea plecării lui Davud pașa a sosit sol din Moldova, care, venînd cu haraciul pe doi ani, a plecat înapoi cu acceptarea păcii. În timpul reîntoarcerii lui (Davud) pașa, atunci cînd padişahul mergea la Edirne, a sosit și din Ungaria solul numit Yahşi-oğlu. Apoi, la înapoiere, în părțile Smederovei, un viteaz — pe al cărui frate, mai înainte, sus-numitul (Yahşi-oğlu) îl prinsese și îl arsesese pe rug (*kebab eylemişâi*) — i-a tăiat calea pentru a se răzbuna și l-a ucis pe acel blestemat; atunci, cei sortiți pierderii (oștenii creștini — n.n.) din preajma sa l-au împresurat și i-au făcut martir pe acel tînăr. Sfirșitul cărții (*Temmet*)”¹⁴.

Așadar, potrivit acestui manuscris, expediția comandată de Davud pașa a început în 1486 și s-a terminat în toamna anului următor. Trebuie să precizăm că manuscrisul nu are nici un gol cronologic în prezentarea anuală a evenimentelor de după cucerirea Chilei și Cetății Albe¹⁵. Observația legitimă privește

¹¹ Reafirmată recent în N. Beldiceanu, J. L. Bacqué-Gramont ș.a., *op. cit.*, p. 52 : „octombrie 1486”.

¹² Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 820.

¹³ Așa cum reiese din pasajul citat mai înainte, Șt. S. Gorovei a sesizat această diferență, dar nu a putut să rectifice datarea lui N. Beldiceanu.

¹⁴ Istanbul Üniversitesi Kütüphanesi (Biblioteca Universității din Istanbul), T.Y.—3976, f. 297—298 (Arh. St. București, Colecția Xerografii Turcia, pach. XXII, doc. 1, p. 146—149).

¹⁵ Beilerbeul Rumeliei, Hadîm Ali pașa a intrat în Moldova „în ziua de 25 Şaban 890” (6 septembrie 1485); în 891 (1486), Ștefan cel Mare (*Boğdan-oglu*) a atacat din nou Chilia și Cetatea Albă; în același an este plasată și expediția de represalii a lui Malkoci-oğlu Bali bei în Moldova, precum și expediția împotriva mamelucilor a beilerbeului Anatoliei, Hersek-oğlu Ahmed pașa (Arh. St. București, Colecția Xerografii Turcia, pach. XXII, doc. 1, p. 146—147).

doar durata neobișnuit de lungă a acestei expediții a lui Davud pașa ; numai supunerea turkmenilor de Varsak pare să nu justifice rămânerea marelui vizir în estul Anatoliei timp de peste un an. În manuscrisul de la Cambridge (il considerăm tot o variantă a *Cronicilor anonime*) al cronicii atribuită lui Orudj bin Adil¹⁶ se arată însă că Davud pașa nu s-a putut întâlni cu dușmanul, dar „nu a mers înainte, spunînd că oastea nu va rezista climei din acel ținut (arab — n.n.), a zis «vom reveni în sezonul următor»“. Abia după aceste căutări zadarnice ale oștilor mameluțe, pînă la granițele Siriei, este relatată întâlnirea dintre Davud pașa și Dülkadir-oğlu și desfășurarea acțiunilor împotriva turkmenilor de Varsak¹⁷. Datarea în 891 (1486) din manuscrisul de la Cambridge a desfășurării expediției lui Davud pașa și a sosirii solului Ungariei (nu este menționată solia Moldovei) poate fi explicată prin sincopa cronologică — observată și de Șt. S. Gorovei¹⁸ — din variantele cunoscute pînă acum ale *Cronicilor anonime*; în manuscrisul de la Cambridge lipsește anul 892 (1487). Cu alte cuvinte, în acest manuscris evenimentele anilor 891 și 892 au fost contopite sub anul 891. În schimb, așa cum s-a văzut, manuscrisul de la Biblioteca Universității din Istanbul a înregistrat evenimentele de referință în 391 și în 892.

Ipoteza plasării expediției lui Davud pașa numai în anul 892 (1487)¹⁹ nu rezistă, întrucît toate sursele arată limpede faptul că această acțiune s-a declanșat imediat după aflarea știrii despre înfrîngerea și căderea în prizonierat a beiler-beiului Anatoliei, Hersek-oglu Ahmed pașa, în anul 1486. Este adevărat, nici acest din urmă eveniment nu este datat exact în cronicile vremii; este indicată fie luna ianuarie²⁰, fie august 1486²¹. Amănuntul are importanță, deoarece, așa cum am arătat, de datarea expediției lui Davud pașa sînt asociate temporal sosirea solului lui Ștefan cel Mare la Bayezid al II-lea și încheierea păcii moldo-otomane. Datarea în toamnă ar explica de ce campania lui Davud pașa a continuat și în anul următor; dar, ar fi în contradicție cu obiceiul otoman (extrem de rar încălcat, inclusiv în privința campaniilor în Orient) de a porni expediția în primăvară (Sf. Gheorghe) și de a o isprăvi în toamnă (Sf. Dumitru)²².

Documentele originale descoperite în Arhiva Muzeului Topkapı Sarayı din Istanbul și publicate în fotocopii de Selahattin Tansel²³ aduc precizări irefutabile, cel puțin în privința datării începutului expediției lui Davud pașa, deci și a încheierii păcii moldo-otomane.

¹⁶ În teza noastră de licență, consacrată cronicii lui Orudj bin Adil, susținută în 1965 la Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași, am avansat ipoteza că „Orudj și-a scris opera pînă la căderea Constantinopolului. Restul nu face parte din cronică sa originală“ (p. 10); „*Cronicile anonime* au fost scrise în ultimii ani ai sec. XV și au avut ca model de bază cronică veche a lui Orudj, pe care au continuat-o din memorie sau din alte izvoare“ (p. 9) (Gemil T. Tasin, *Tevarich-i Al-i Osman (Istoriile dinastiei otomane) a lui Orudj bin Adil — un vechi izvor otoman pentru istoria țărilor române (secolele XIV—XV). În anexă traducerea integrală a mss. Cambridge*, Lucrare de diplomă, Universitatea „Al. I. Cuza“, Facultatea de istorie-filozofie, Iași, 1965, 100 p. Se păstrează la Biblioteca Facultății de istorie-filozofie din Iași).

¹⁷ Orudj bin Adil, *Tevarich-i Al-i Osman*, ed. Franz Babinger, Hannover, 1925, p. 134 (Gemil T. Tasin, *op. cit.*, p. 91 — în mss.)

¹⁸ Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 810—811.

¹⁹ În valoroasa *Mufassal Osmanlı tarihi* (Istoria otomană amănunțită), II, Istanbul, 1958, p. 650, este indicat anul 1487 pentru această expediție.

²⁰ İsmail Hamî Danişmend, *İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi* (Cronologia explicativă a istoriei otomane), I, Istanbul, 1971, p. 386.

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi* (Istoria otomană), II, Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankarâ, 1947, p. 184.

²² Campaniile împotriva memelucilor, din 1485 și 1488, au început primăvara; în același sezon pornise în ultima sa expediție, probabil tot împotriva memelucilor, sultanul Mehmed al II-lea, în 1481.

²³ Selahattin Tansel, *op. cit.*, p. 93—132.

Astfel, în *evahur-i Rebiülâhur* 891 (26 aprilie — 4 mai 1486), sultanul Bayezid al II-lea poruncește marelui vizir Davud pașa: „dacă beilerbeiu de Karaman, Karagöz, a venit lângă tine, să-l arestezi de îndată, în același ceas în care vei primi porunca împărătească; însoțindu-l cu oameni destoinici, să-l trimiți legat la dizdarul de la Kermiyan Karahisar“²⁴. Este clar că la acea dată Davud pașa se afla deja în campanie. Succesiunea cronologică a evenimentelor care au dus la declanșarea acestei expediții, în primăvara anului 1486, este limpezită de un raport al beilerbeului Karamaniei, Karagöz pașa²⁵ (același care, potrivit poruncii sultanului citată mai înainte, trebuia să fie arestat de către Davud pașa). Adresându-se probabil sultanului, Karagöz pașa arată că în ziua de 5 Rebiülevvel (11 martie 1486) își stabilise tabăra lângă Adana, pentru a porni a doua zi atacul împotriva oștilor mameluce; lupta nu a avut loc însă la 12 martie, ci câteva zile mai târziu²⁶, când Karagöz pașa a fost înfrânt, iar întreaga Ciukurova a căzut în stăpînirea mamelucilor. Evenimentele s-au precipitat; s-a declanșat imediat acțiunea de ripostă a beilerbeului Anatoliei, Hersek-oğlu Ahmed pașa, soldată însă rapid cu un eșec total, datorat în bună măsură pasivității lui Karagöz pașa (fapt ce motivează, de altminteri, emiterea poruncii menționată mai sus pentru arestarea acestuia). S-a reacționat imediat prin pornirea expediției lui Davud pașa, probabil în aprilie 1486, dar, cert înainte de sfârșitul lunii Rebiülâhur (4 mai), căci la acea dată Davud pașa se afla în drum către hotarul arab.

Sfârșitul campaniei lui Davud pașa are mai puțină importanță pentru noi, căci momentul încheierii păcii moldo-otomane este raportat, în toate vechile izvoare turcești care îl consemnează, la declanșarea ei. Dar, N. Beldiceanu și Șt. S. Gorovei au asociat data sosirii soliei Moldovei la Foartă de momentul primirii de către sultan a solului Ungariei, Dimitrie Iakšić, precum și de cel al reîntoarcerii din expediție a marelui vizir. Nu încape nici o îndoială că Davud pașa s-a înapoiat toamna din Anatolia răsăriteană; sursele arată limpede acest fapt, Problema rămasă încă în suspensie o reprezintă anul încheierii campaniei comandată de Davud pașa. Am văzut că, în această privință, în manuscrisul anonim de la Biblioteca Universității din Istanbul este indicată toamna lui 1487. Aceeași cronologie o acceptă și S. Tansel, fără să fi cunoscut însă acest manuscris. În schimb, celelalte variante ale *Cronicilor anonime* (inclusiv manuscrisul de la Cambridge) arată că Davud pașa s-a reîntors în toamna lui 1486. Toate aceste manuscrise menționează că reîntilnirea dintre sultan și marele vizir a avut loc la Vize, atunci când Bayezid al II-lea se afla în drum către Edirne. Potrivit variantelor publicate ale *Cronicilor anonime*, sultanul ar fi ajuns la Edirne „în luna Șevval 891 (30 septembrie — 28 octombrie 1486)“, iar „pe la mijlocul lunii Șevval, blestematul de ungur a trimis un sol, care se numea Iahşioğlu“²⁷. În cazul în care am accepta această cronologie, rămîne nerezolvată problema datei călătoriei sultanului la Edirne și cea a sosirii solului Ungariei, deoarece se știe că Bayezid al II-lea a revenit la Istanbul în primăvara anului 1488, când a început expediția împotriva mamelucilor, comandată de beilerbeul Rumeliei, Hadîm Ali pașa²⁸. Este greu de admis ideea că sultanul a rămas la

²⁴ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi — Istanbul, F-5592/14.

²⁵ Ibidem, F-5844/13 — nu se indică anul, dar nu există nici un dubiu că este vorba de 891 (1486).

²⁶ De fapt, scopul acestui raport, scris probabil chiar în ziua de 12 martie 1486, a fost acela de a justifica întârzierea cu câteva zile a atacului hotărît, datorită aminării cerute de beiu de Dülkadîr, Alaüddeve.

²⁷ Mihail Guboglu, *Crestomație turcă...*, p. 273, Orudj bin Adil, ed. cit., p. 134 (trad. rom în Gemil T. Tasin, loc. cit., p. 91—92; în mss. Cambridge nu este indicată luna).

²⁸ *Mufasssai osmanlı tarihi*, II, p. 650—651; Selahattin Tansel, op. cit., p. 106 și urm.; İsmail Hamî Danşmend, op. cit., p. 388.

Edirne timp de un an și jumătate, lăsînd totodată fără replică un timp așa de îndelungat acțiunile de extindere a mamelucilor în Anatolia răsăriteană. Fără să afirmăm în mod categoric, considerăm că marele vizir Davud pașa s-a reîntors din expediție în toamna anului 1467; la această dată credem că a venit solul lui Matei Corvin la Bayezid al II-lea.

Două rapoarte originale²⁹ ale lui Davud pașa, trimise din expediție sultanului, relevă faptul că obiectivul inițial al acestei desfășurări militare fusese recucerirea Adanei și Tarsusului, dar, ulterior, Bayezid al II-lea îi ceruse: „renunțînd la porunca privind Tarsusul să mergeți în (ținutul) Taș, pentru a-l scoate pe Turgut-oğlu și pentru a pedepsi Varsakul“. Înainte de a trece însă la executarea acestei porunci, Davud pașa arată că s-a întîlnit cu peiul de Dülkadîr, Alaüddevle, „la hotarele arabe, în partea cealaltă a văii Uçkapu, lângă cetatea Kodja“, așa cum se relatează, dealtfel, și în manuscrisul anonim citat mai înainte. Numai că în document se precizează că întrevăderea lui Davud pașa cu Alaüddevle a avut loc la 2 Receb; acesta din urmă venise să-l convingă pe marele vizir să nu renunțe la războiul cu mamelucii (nu contrariul, cum se arată în izvoarele narative). Raportată la anul 892, această dată înseamnă 24 iunie 1487, ceea ce este plauzibil dacă avem în vedere faptul că pînă atunci armata otomană căutase zadarnic să dea lupta, plănuiind chiar un marș asupra Alepului, unde se retrăseseră forțele mameluca³⁰; se pare că Davud pașa a rămas multă vreme la hotarele Siriei, pentru a supraveghea mișcările mamelucilor, desfășurînd totodată și acțiuni militare pînă la Marea Mediterană. Dacă data de 2 Receb se raportează la anul 891 (4 iulie 1486), ni se pare prea scurt timpul pentru îndeplinirea acestor sarcini, cu atît mai mult cu cît — reiese din aceleași documente — Davud pașa îl informa de mai multă vreme pe Bayezid al II-lea despre situația zonei și starea sănătății sultanului Egiptului.

În asemenea împrejurări s-a produs schimbarea de direcție a expediției, ordonată de Bayezid al II-lea. După calmarea spiritelor răvășite de șocul înfrîngerii și luării ca prizonier a beilerbeiului Anatoliei (în primăvara lui 1486), sultanul³¹ și-a dat seama de slăbiciunea structurii politice centralizate de Mehmed al II-lea și a cărei defecțiune se produsese la prima încercare. El a apreciat ca deosebit de stringentă lichidarea forței centrifugale pe care o mai păstrasera unele din fostele beilicuri anatoliene, incitate și susținute de mameluci. Pornită ca o ripostă împotriva mamelucilor, expediția lui Davud pașa s-a transformat într-o acțiune de refacere și întărire a legăturilor Anatoliei răsăritene cu Istanbulul, ceea ce a necesitat, un timp mai îndelungat de acțiune a marelui vizir în acea regiune.

Așadar, solia Moldovei a sosit la Istanbul în timpul pregătirilor febrile pentru expediția marelui vizir Davud pașa, ceea ce ar explica și acceptarea grabnică de către sultan a propunerii de pace a lui Ștefan cel Mare³². Nereușita noii sale tentative, de la sfîrșitul anului 1485, de a redobîndi Chilia și Cetatea Albă, și incursiunea de represalii în Moldova, de la începutul anului următor, a lui Malkoci-oglu Balı bei (numit de curînd la Silistra, se pare cu misiunea

²⁹ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi-Istanbul, E-8599/18—19 (publ. de Selahattin Tansel, *op. cit.*, p. 121—123 (fotocopii).

³⁰ Din al doilea raport al marelui vizir (E-8599/19) aflăm motivul (parțial) evitării de către mameluci a confruntării armate: emirul Özbek, comandantul mameluc, era îngrijorat din pricina gravului accident suferit de sultanul Kayıtbai (căzuse de pe cal).

³¹ Reamintim că atacul mameluc în Anatolia s-a desfășurat în contextul amplexării pe care o dobîndea atunci „cazul Djem“ (contestarea, cu sprijin extern (în primul rînd mameluc), a legitimității domniei lui Bayezid al II-lea, de către fratele său Djem).

³² Vezi nota 6.

expresă de a exercita presiuni asupra Moldovei) au constituit motivele imediate ale deciziei lui Ștefan cel Mare de a se împăca cu sultanul. Momentul propriu-zis al încheierii oficiale a păcii credem că a fost în *aprilie 1486*. După toate probabilitățile, această solie a Moldovei s-a întors cu actul de legămînt (*ahd-name*) al lui Bayezid al II-lea. La acest document și la *sulh-name*-aua (*ahd-name*) din 1480—1481³³, considerăm că se referă cadiul Mustafa, semnatarul raportului, atunci cînd mărturisește că domnul Moldovei i-a „arătat *ahd-name*-iele sale“.

Din nefericire, nu cunoaștem încă prevederile acestui tratat de pace din primăvara anului 1486³⁴. Alături de vechile stipulații referitoare la statutul de *dar-ül-ahd* (teritoriu de legămînt), în care era inclusă Moldova, trebuie să fi fost înscrisă în mod expres recunoașterea oficială de către Ștefan cel Mare a stăpînirii otomane asupra Cetății Albe și Chilia, de vreme ce reginul politic al acestora reprezentase cauza esențială a conflictului dintre Moldova și Poarta după 1484. Este firesc să admitem că sultanul s-a grăbit să ia măsurile corespunzătoare pentru rezolvarea depînă a acestei probleme importante. A urmat procedura, obișnuită în astfel de situații, de trimitere a împuternicitului însărcinat cu efectuarea cercetărilor pe teren. Considerăm că semnatarul raportului în discuție, cadiul Mustafa, a venit în Moldova cu un asemenea mandat în vara anului 1486; aceasta înseamnă că documentul respectiv datează de la sfîrșitul verii sau începutul toamnei anului 1486 (august-septembrie). Potrivit practicii curente în cazuri de hotărnicie, iimitele teritoriale ale celor două orașe-cetăți au fost stabilite împreună cu delegații Moldovei. Semnatarul raportului arată că împuternicitii lui Ștefan cel Mare s-au opus înscrierii fortului lui Iurghici, de lîngă Cetatea Albă, în hotarul otoman, precum și trecerii populației Chiliei în jurisdicția Isaciei. Această ultimă obiecție se pare că avea în vedere pe acei locuitori ai Chiliei care se refugiaseră sau fuseseră mutați în Isaccea.

Nu cunoaștem forma finală a actului oficial de hotărnicie (*sinur-name*), care a fost încheiat, desigur, după acest raport al cadiului Mustafa. Se pare însă că această *sinur-name* era invocată la 9 septembrie 1581 ca fiind păstrată la Chilia și avînd încă valabilitate³⁵. Astfel, se pune sub semnul întrebării afirmația — prezentă nu numai în lucrările cercetătorilor problemei, ci chiar și în documentele otomane tîrzii³⁶ — că imediat după cucerirea Chiliei și Cetății Albe ar fi fost emisă o *sinur-name*. Întocmirea și emiterea unui asemenea act presupunea neapărat reglementarea mai întîi a cadrului politic al raporturilor moldo-otomane. Or, după cum se știe, căderea celor două orașe-cetăți a fost urmată de o creștere a tensiunii în relațiile dintre Moldova și Polonia, pe de o parte, și Imperiul otoman, pe de altă³⁷. Destinderea s-a produs începînd cu anul 1486, în condițiile mutațiilor intervenite în obiectivele politice ale Poloniei și Ungariei. Poarta a

³³ Publicată de Aurel Decei, *Tratatul de pace—sulhame—încheiat între sultanul Mehmed al II-lea și Ștefan cel Mare la 1479*, în „Revista istorică română“, XV (1945), fasc. IV, p. 465—494; M. Guboglu, *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, Edit. Academiei R. S. România, București, 1958, p. 132; Mustafa A. Mehmed, *op. cit.*, p. 5—7.

³⁴ Vezi N. Beldiceanu, *Problema tratatelor Moldovei cu Poarta în lumina cronicii lui Pecevi*, în „Balcanica“, V, 1, București, 1942, p. 393—407.

³⁵ Vezi Mihai Maxim, *Le statut de la Moldavie et la Valachie à l'égard de la Porte Ottomane dans la seconde moitié du XVI-e siècle*, în „Nouvelles Études d'Histoire“, VI, 1, (Bucarest, 1980) p. 241; Valeriu Veliman, *Cîteva considerații privind haraciul Moldovei la mijlocul secolului al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol““, Iași, XIX, 1982, p. 288.

³⁶ Într-o poruncă către beilul de Kirkillise, din 19 mai 1552, este menționată „cartea de hotărnicie dată atunci cînd răposatul și iertatul de păcate sultanul Bayezid Han — fie-i dată parfumată — a cucerit cetățile Chilia și Akkerman“ (Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 288).

³⁷ Vezi Șerban Papacostea, *Relațiile internaționale ale Moldovei...*, p. 627—628.

profitat de împrejurări pentru a impune, mai întâi, Moldovei, apoi și celor două puteri europene, intermitent (și chiar concomitent) suzerane ale acesteia, recunoașterea oficială a faptului împlinit în 1484.

Alături de copia *ahd-name*-lei din 1480—1481, documentul original pe care îl prezentăm aici (în transliterare, traducere și fotocopie) constituie până acum cea mai prețioasă sursă de referință de origine turco-osmană în cercetarea relațiilor dintre Moldova și Poarta otomană din epoca lui Ștefan cel Mare. Totodată, acest document relevă, o dată în plus, necesitatea studierii raporturilor româno-otomane în conexiune cu desfășurarea relațiilor Porții pe alte planuri, între care celor direcționate către Orient ar trebui, în sfârșit, să li se acorde atenția cuvenită.

(1486). Raport către Poarta otomană al cadiului de Aidos, Mustafa, privind misiunea sa de stabilire, la fața locului a hotarului dintre Moldova și cetățile Chilia și Cetatea Albă. Acest impunită avusese sarcina de a face hotărnicia și în Țara Românească. Domnul Moldovei, Ștefan, îi arătase „actele de legămînt” (*ahd-name*), pe care i le dăduse sultanul.

Hüve

Dergâh-i muallaya ve Bergâh-i aliyye yüz-i hâk-sâr-i ubûdiyyetde koyub arz-i bendeği budur ki :

Şimdiki halde emr-i pâdişâhî mûcibince Ulâk Beğine varub sınıur hususî arz olundukda benim sinûrum kon evvel Akkermen ve Kili sinurunu görün ben sonra bir iş idem didiği sebebden Kara Boğdân Beğine varub ahd-nâmelerin gösterdi devr gelüb ikrâm-i izzet eyledi âmâ hüdâvendigâr hazretleri kerem eyesun ben kulunu esirgesin erham eyesün didi bir pâre ekmek vîrsün ben dâhi bir kuluyım didi cemî' kapısı halkından nekadar yarar âdemleri varsa yedi sekiz yüz gönderdi bile koşub Akkermen sinûruna varıldı asilda Akkermen sinurunu teftiş idecek kadimî kâfirlerinden getürdüb teftiş olundu Akkermen'in sinuru Yurgeç-Kermen'dir ki Akkermen kurbında bir hisârdır didiler Kara Boğdân kâfirleri Yürgeç Kermen'den beri Kızıl Bulak'dır andan andan (sic) Dikili Taş'a varır sonra Kara Depe'ye varır ve andan sonra Botu (?) suya varır Tatar'da Don suyu derler andan Den suyu denize varır âmâ mezkûr hisâr elbette Akkermen'de olmak gerek deyildi Akkermen sinuruna bile yazıldı âmâ razı olmamak istediler Asitâne-i devlet'e arz idelim didik dilerse ala ve dilerse sübhâ(n) (?) bağışlya didik ve Kili sinur(i) Üngürüs dutarken ibtidâsı Kara Bülâk kundâğından Koca (?) gölüne vara andan Kutlu Buğâ gölüne vara andan Saftian gölüne vara andan Büyük Öyük'e andan Oğlan Geçidi'ne varır ve Eflâk hükm iderken Kili'nin sinur(i) Turhan Bınarı'ndan Kara Bülâk kundâğına andan zikr olunan izden Oğlan Geçidi'ne varır didiler Kili hisâr halkı Sakçı Geçidi'nden olmak evlâdir didiler kâfirler inçıldar fakîr eyitdik kim Asitâne-i devlet kibeline arz idevüz deyü cevâb virdik İstefân girü gelesiz dididi kemine varmadım emr ben kulına tekrâr varmak yokdur didim şol ki emr-i pâdişâhî'dir yerine kodik didim hem mariz oldım Hasan kuhviz girü vardi anlarinla kavîl itdik gelince güyâvüz geldüğü vakit bile varavuz ne buyurursız bakî fermân Dergâh-i mualla'ya menûtdır.

Mîn abdu-kemü'l-fakir (?)

Mustafa el hakir

el-kadi-i Aydos.

Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 4, c. 372 (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi — İstanbul, E-4639).

Ediție : Mustafa A. Mehmed, *Documente turcești privind istoria României 1455—1774*, vol. I, Editura Academiei R. S. România, București, 1976, p. 10—11.

(Traducere)

El (Allah)!

Plecînd cu supunere umila mea față la înalta Curte și la mărețul Prag, raportul de rob este acesta că :

6039

در سجاد معلایه و بار سجاد اعلايه یوز خلسار
 بسوه بنیاد نویسه و هنر بنده بهر که سید کجالی امری است
 یوضی اوله قی سکنه وار بر سنور خصوگی و غیره اولند قی بنم
 سنورم فوک اول افر کر من و کلمی سورنه کورک بن صکلی
 بر انش ایدم دیوه سیده قی بقدان سکنه وار بر عهدنامه
 لوسنوب دور تملوب آلم طت ایلدی اما خدو نوما صحر کور
 کر ایلسون بن قولنی آبر کسلی نوم ایلسون دیوی بر یاه آمل
 و بر کوس بنذلی بر قویم بییم دیزدی قسغ قابوی خلفه افدر
 برار لکهای وارسه ندی کور کور کورنده لکه قوشماقت
 کر من سنورنه وار لوی اصلده اف کر من سنورنه نغمیست
 لکه صکر قوی کما اولنده کسغه بر لعل اولدی اف کر من سنور
 یورک کر مند که ان کر من نور بنی بر صهاره در میر لری اولند
 کما اولدی یورک کر مند بیک قیل بولا قی انده انن دکا
 طاشه وارر اندر صکلی قی دسیم وارر وانده صکلی یوز مام
 وارر نامار حکر صوی در لره انن ده صی دکن وارر اطار کر
 صهار البسته ان کر من اولمق لرن دکا لکه اف کر من سنور
 بله یاز لری اما راضی اولمق کیدر لستانه دوله و غیره ایلم
 دی کیم دلریجه اولدر بر سنی بکلیسه دیوی و کلمی سنور
 انکر اولدی و ترکن استماع قی بولان قندهمنده قسه کلنه
 وان انن قوی بوین کلنه وان افده صاهشیان کلنه
 وان انن یوکرا ویکل انن اوغلاه کیرنه وارر و افده
 حکم لدر لرن کلنه سنور قرخان نکارندن قی اولد و قدر مانه
 انن ذکر اولمان انرنه اوغلاه ن کیرنه وارر دیز لره کلمی
 خانی صاه قی کیرندن اولمق اولدر در دیز لره کما اولدی لدر
 فقرا سندر کیم آستانه زده و لر صلنه عرض ایووز دیو اولدر
 و بفرک استخان کیم و کلنه دیو بیک کلنه وارر سیم
 ار من اولنه کما وارر سن یوزدر دیوم

În starea de acum, am mers la domnul Țării Românești¹ și, cînd, potrivit poruncii împărătești, i s-a raportat despre problema hotarului, el a spus: „Lăsați hotarul meu; vedeți mai întîi hotarul Cetății Albe și al Chilie; voi face eu ceva după aceea”. Din această pricină, am mers la domnul Moldovei²; (acesta) ne-a arătat actele sale de legămînt³ și ne-a oferit multă bunăvoință și prețuire. Dar, a zis: „Majestatea Sa împăratul să fie milostiv, să aibe îndurare și milă față de mine, slujitorul său; să-mi dea o bucată de piine, (căci) și eu sînt un slujitor al său”. Din întreaga sa oaste de Poartă⁴ ne-a dat pe toți oamenii săi destoinici pe care îi avea, trimițînd împreună cu noi șapte sute — opt sute (dintre aceștia).

S-a mers la hotarul Cetății Albe, care a fost cercetat aducîndu-se creștini bătrîni în stare să cunoască adevăratul hotar al Cetății Albe. Creștinii din Moldova au spus că hotarul Cetății Albe este la *Iurgheci Kerman*⁵, care este o fortăreață în apropierea Cetății Albe; dincoace de Iurgheci Kerman este *Kızıl Bulak*⁶. De acolo, hotarul Cetății Albe merge la *Dikili Taş*⁷, iar de acolo merge apoi la *Kara Depe*⁸ și de acolo ajunge apoi la apa *Botu* (?)⁹; între tătari i se spune *apa Don*¹⁰; de acolo apa Don ajunge la mare. S-a zis însă că pomenita cetate¹¹ trebuie neapărat să fie la Cetatea Albă; a fost chiar înregistrată în hotarul Cetății Albe; dar ei nu au vrut să accepte. Le-am spus: „Să facem raport la Poarta statului; dacă va dori o va lua și dacă — deie Domnul (?) — va dori o va dăruia”.

Și hotarul Chilie, atunci cînd o ținea Ungaria¹² începea la matca *Kara Bulak*¹³-ului și mergea la lacul *Kodja* (?)¹⁴, iar de acolo ajungea la lacul *Cătlăbuga*¹⁵, de acolo mergea la lacul *Saftian*, de acolo la *Büyük Öyük*¹⁶, de acolo ajungea la *Oğlan Geçidi*¹⁷. Ei au mai zis că, atunci cînd o stăpînea Țara Românească¹⁸, hotarul Chilie mergea de la *Turhan Bınarı*¹⁹ la matca *Kara Buiak*¹³-ului și de acolo pe urma menționată²⁵ ajungea la *Oğlan Geçidi*. Au mai spus că este mai bine ca populația cetății Chilia să fie la Vadul Saccea²¹; creștinii s-au supărat. Sărmanul de mine le-am răspuns zicînd: „Vom face raport către Poarta statului”.

Ștefan²² spusese: „Să veniți înapoi”; dar, supusul de mine nu m-am dus; i-am zis: „Nu este poruncă ca eu, slujitorul, să mă duc iarăși”; am mai spus și aceea că „am îndeplinit porunca padișahală”. M-am și îmbolnăvit. S-a dus înapoi slujitorul vostru Hasan. Am vorbit cu el să-i așteptăm pînă va veni; la întoarcerea lui vom merge împreună²³. Ce porunciți?

¹ Vlad Călugărul (1482—1495).

² Ștefan cel Mare (1457—1504).

³ *Ahd-name* — act de legămînt; are accepțiunea de tratat, „capitulație”.

⁴ *Kapusı halkından* — „dîn lumea (oastea) Porții sale”, în sens de oaste de gardă, de cîrteni.

⁵ *Iurgheci Kerman* — „Cetatea (fortul) lui Iurghici”, pircălab de Cetatea Albă (martie 1443 — februarie 1447).

⁶ *Kızıl Bulak* — „Izvorul Roșu” (în limba turcă nordică — tătară).

⁷ *Dikili Taş* — „Coloana de piatră” sau o piatră mare pusă anume ca semn.

⁸ *Kara Depe (Tepe)* — „Movila Neagră”.

⁹ *Botu suyu* (?) — „apa Botu”, probabil Botna; eventual Bug, pe care tătarii îl denumeau însă Aksu (Apa albă).

¹⁰ *Don (Den, Ten) suyu* — „apa Don”; este exclus, desigur, să fie vorba aici de fluviul cu același nume; probabil se referă la Nistru (*Turla, Nester*) sau Bug (*Aksu*).

¹¹ Iurgheci Kerman.

¹² Ungaria a deținut controlul asupra Chilie între anii 1448 și 1462; de fapt condominium cu Țara Românească.

¹³ *Kara Bulak kundagi* — „matca Izvorului Negru” (*kundag* înseamnă „fașă matcă, obîrșie”).

¹⁴ *Kodja* (?) — „mare”, „bătrîn”; probabil lacul Chitai.

¹⁵ *Kutlu Buga* — „Taurul norocos, sfînt”; poate fi citit însă și *Kuvvetlu Buga* — „taurul puternic”.

¹⁶ *Büyük Öyük* — „Colina Mare”.

¹⁷ *Oğlan Geçidi* — „Vadul, trecătoarea prințului”.

¹⁸ Țara Românească a stăpînit Chilia între 1462 și 1465, cînd orașul-cetate a fost reluat de Ștefan cel Mare.

¹⁹ *Turhan Bınarı (Pınarı)* — „Fîntina lui Turhan”.

²⁰ Este vorba de hotarul Chilie din vremea cînd ea s-a aflat sub stăpînirea Ungariei (vezi mai sus).

²¹ *Sakçı Geçidi* — „Vadul Saccea” (denumirea localității Isaccea).

²² Ștefan cel Mare.

În rest, firmanul depinde de Curtea cea înaltă.

Robul neînsemnat printre sărmani (?),
bietul Mustafa,
cadii de Aidos²⁴.

RESUMÉ

Le but de l'article est de dater à nouveau un ancien et important document ottoman gardé par l'Archive Topkapi Sarayı d'Istanbul (E — 4639) et qui a été situé par son ancien éditeur entre 1517 et 1527. Il s'agit de l'original du rapport rédigé par le cadi d'Aidos, Mustapha, sur sa mission officielle concernant la détermination sur place de la frontière entre la Moldavie et les villes-cités Chilia et Cetatea Albă (Akkerman), tombées en 1484 sous la domination ottomane.

En analysant la forme ainsi que le contenu de ce rapport, on peut constater cependant qu'il appartient à la seconde moitié du XV-ème siècle. L'auteur de l'article le date 1486 (août-septembre). Par conséquent, ce rapport devient le plus ancien document d'archive original qui atteste clairement l'existence des fameuses „capitulations“ (*ahd-name*) ocroyées par les sultans ottomans aux princes de la Moldavie. En même temps, c'est le premier document original connu qui offre des informations concrètes sur la frontière entre la Moldavie et l'Empire Ottoman.

Il y a concordance parfaite entre le document en question et l'évolution des relations moldo-ottomanes immédiatement après l'année 1484. Etant donné que la mission du cadi d'Aidos supposait *ipso facto* la réglementation des relations entre les deux parties, l'auteur remet en question aussi la date où a été conclue la paix entre la Moldavie et l'Empire Ottoman. Invoquant à titre d'arguments supplémentaires une variante des Chroniques anonymes (la Bibliothèque de l'Université d'Istanbul, T.Y.-3976, f. 297—298), ainsi que les documents publiés par Selahattin Tansel (*Sultan II Bayezit'in siyasi hayatı*, Istanbul, 1966), l'auteur arrive à la conclusion que le traité de paix en question a été conclu en avril-mai 1486.

PRÉCIS

The survey deals with an old and important Ottoman record kept in the Topkapi Sarayı Archives in Istanbul (E-4639) that was published as pertaining to the years 1517—1527. It is speaking about the original report of Mustafa, the Cadi of Aidos, relating to his formal mission concerning the setting up of the borders between Moldavia and the town-cities Chilia and Cetatea Albă (Akkerman) which since 1484 were under the Ottoman rule.

But both the form and the contents of this report go to the finding that it belongs to the second half of the 15th century. The author of the article places the report in the year 1486 (August-September). Thus, this report becomes the oldest original report in archives which clearly certifies the existence of the so called „capitulations“ (*ahd-name*), given to the Moldavian hospodars by the Ottoman sultans. As well, it is the first original record known which contains concrete references to the border between Moldavia and the Ottoman Empire.

The record perfectly integrates itself with the Moldavian-Ottoman relationship from the period that followed the year 1484. Since the Cadi of Aidos mission to Chilia and Cetatea Albă presumes *ipso facto* the settlement of relations between the two parties, the author takes again the discussion concerning the date of the Moldo-Ottoman peace conclusion. The author, by adding as supplementary arguments a variant of the Anonymous Chronicles (Istanbul University Library, T.Y.-3976, f. 297—298), as well as the records published by Selahattin Tansel (*Sultan II Bayezit'in siyasi hayatı*, Istanbul, 1966), comes to the finding that this peace treaty was concluded in April-May 1486.

²³ Dezacordul gramatical este în textul original ; semnatarul avea în vedere și însoțitorii lui Hasan.

²⁴ Aidos — localitate pe teritoriul R. P. Bulgaria, la 30 km nord-vest de Burgas.